

հաստատութեան տպարանին, տուեալ ի Շա-
ղոյ-թիէրրի յ'ինն զեկա. 1634 ամին,
ի քսաներորդի երկրորդի ամի թագաւորու-
թեանն. կը դրուին ապա հայ, իսալ և լատին
վկայութիւնք որպէս յառաջին տպագրին Հռոմ-
մայ : ի վերջ գրոյն՝ յէջ 275, excedebat
Antonino Vitray, 1633, և որ ծանօթ
տրեւելագէտ տպագիր է : Իսկ ի միւս էջն՝
ոսանաւոր գրուած մի հայ, յայտարար պա-

րունակութեանց մատենին. « Գրոց ցահպրն
է պարզաբանեալ, — էարզին թըխտոցն է
շարադրեալ » և այլն :

* *

Փարիսէն անցնինք ի Նոր Զուղա : Առ-
այս հեռաւորութիւն կը բռնադատուինք ի
ծամանակագրական ցուցակէ տպագրութեանց :
(Շարադարեւի)

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՅԱՆՏՐԻ ՅԱՐԵՒԵԼՍ

(Շարունակութիւն — Տես յէջ 498)

ԼԵ.

Վայրէջք իգգիրի կողմէն. — Եօթն խաւանարան հրաբուրդիք. — Իգգիրի ջրանցք և անոնց
անպատեհոտիւնները. — Բոյնք արագի. — Փարագալա կայարան :

ՄԳԻՐԻ զաշտին միջէն ճանա-
պարհորդելնուս նպատակը,
այցելութիւն մը ընել է կող-
քայ հոշակաւոր աղահանքին,
և Հայոց պատմութեան մէջ
նշանաւոր քանի մը քաղաքաց աւե-
րակներուն, որ այդ աղահանքին մե-
տերը կը գտնուին, և են՝ Փարագա-
լա, Երուանդաշատ և Երուանդա-
կերտ, ապա Արմաւիր. ուստի պիտի
դառնանք յԵրեւան :

Ղորղանի գեղեցիկ բանակետը
թողլէն ետքը, արահետ ճամբայ մը
կը բռնենք՝ գրեթէ արօտատեղեաց
մէջ բացուած. յետոյ էջք կը գը-
ծուարանայ, և խոտաւէտ գաշտերու
տեղ՝ ապալեր և սահուն ժայռեր ընդ
առաջ կ'եննեն մեզ :

Այս՝ դեռ բարձր գիւղէն, վերջին
ակնարկ մը կը ձգեմ այն ճամբուն
վրայ՝ զոր պիտի անցնինք, ու կը

տեսնեմ ովասիսներով ցանուած անա-
պատ մը : Հառաչելով առաջին քայլը
կ'առնում՝ հրաբոխային հսկայական
սանդղոց՝ որ ուղղակի պիտի իջեցը-
նեն զմեզ ի հնոցն գաշտին :

Մերթ հետիտն և մերթ ձիւավարե-
լով՝ կ'անցնինք եօթն հրաբխի բոլո-
րած և խառնարաններէ, որոց խորը
լեցուած է. որոնք կը կազմեն Այրա-
րատայ այս գիւղին նեցուկք, բուն
կրկիւսից ձևն առնլով, և իրենց կարգ-
կարգի վրայ փլածոյիւք աստիճաններ
ձևացընելով : Եր մնացուի անոնց մէջ
ու կ'ելլըցուի իրարու հետ հաղորդ-
գակցութիւն ունեցող բաւղած անց-
քերէ : Դեղնած խոտերու խրձոց մէջ
կը փայլին հիանալի եղնուռոյց (bu-
preste) միջատք զմրխտագոյն աստե-
ղափայլ վերնաթեւք : Այս պատեհա-
թեւից քով կը տեսնուին մեծամեծ
թռչող մարախներ և ուրիշ շատ մի-

լառք, որոցմէ ճոխ հաւաքումն մի կ'ընենք։

Այլարատայ արեւմտեան հրաբլդ-խային մեծ խառնարանաց փլածոյից առջեւէն կ'անցնին հիմայ։ Այն է Պարսկաստան և թաւրքիա երթալու ճամբան։ Զախակողմեան յարգարուն ճամբայ մը կը տանի ի Պայագիրտ։

Ժամերով պսպէս յառաջ կ'երթըցուի, աւելի յաճախ հետիոտն քան երկվարաւ, և գրեթէ առանց անգործաւանալու, արեղական կրակոտ ճառագայթից տակ, զմեզ պաշտպանելու հովանւոյ մը չհանգիպելով կամ բուսականութեան հետոյ։ այնչափ որ ջերմութեան սաստկութենէն մեր ձեռաց և երեսին մորթերը կը թափին կ'ընեն։

Երեք ժամէն ետքը հազիւ կրնանք անցնիլ այդ նուիրական լեւրին վերջին աստիճանն, և առաջին գիւղը կ'ողջունենք։ Բայց հազիւ թէ դաշտավայրը կը հասնինք, ուրիշ գծուարութիւն և արգելք մեղի կը սպասէ։ Շատ օրեր ի ջրոյ բոլորովին զիրկ մնայնէս ետքը, հոս ամէն կողմանէ նոյն տարրէն կը պաշարուինք։ վասն զի իգգիբի դաշտը չորս կողմէն ամրացած է լայն և խորունկ ջրանցքներով, որ կը ծաւալին, իրարմ հետ կը խառնուին, և պարսպի պէս ճամբան կը խափանեն կը գոցեն։

Մինչ կողակք օգնութեամբ տեղացի քրդաց կը չափեն ջրանցքին խորութիւնը, որոյ առջեւ կանգ առած կեցած ենք, մեր ձիերը ջրոյն տեսլեամբ խենթեցած՝ յանկարծ կը մխուին մէջը, իմ փոխանակ ջրանցքէն անդին անցնելու, և առանց անսալու իմ ջանիցս, անոր ընթացքին հակառակ կ'ուզէ վեր ելնել։ Կ'ընկղմի ջրոյն մէջ, կը սկսի լողալ, մինչ ես ահաբեկ օգնութիւն կը խնդրեմ, կարծելով թէ պիտի խեղդուիմ։ Նոյն միջոցին քուրդ մը տեսնելով որ հա-

ւասարակշռութիւնս կորուսեր եմ, ձեռքեց ինքզինքը ջրոյն մէջ, ձիոյս սանցէն բռնեց ու հանեց զմեզ ի ցամաք, համառօտ ըսեմ, ամենադժուարին և մեծապէս վտանգալից է այս մուտք։

Ճահճօք, գեղեցիկ բրնձենեք, բամբակի ու եգիպտացորենի արտերով ծածկուած է դաշտին ընդարձակութիւնը։ Իսկ մենք հազիւ թէ կէսօրունէն ետքը ժամը երեքին կը հասնինք յիգգիբ, երեսունըվեց աստիճանի բարեխառնութեամբ կատարելով մեր ամենէն աւելի աշխատալի և պարտասեցուցիչ յօթեվանէ օթեվան անցից մէկը։

Ղորղանէ քուրդ պատգամաւոր մը զրկած էինք՝ պրիստաւին ծանուցանելով կանխաւ մեր հասնիլը որ սիրալիւր, ինչպէս ամէն ուս պաշտօնակալք, որոց հետ վերաբերութիւն ունեցանք, պատրաստել տուեր էր մեզի համար տան մը գետնայարկը. ուր հազիւ թէ տեղաւորուած էինք, տեսանք բարի մարդուն մէկը, որ լեմունատի և դարեջրոյ շիշերով ծանրաբեռնած կը հասնէր առ մեզ։ Հարկ չէ ըսել թէ որպիսի՝ ընդունելութիւն ըրինք. շատ օրեր ազի ջուր խմելու բռնադատուած ատեննիս, առատ գարեջուր գտնելը՝ ուրախութենէ խելք կորսնցնելու չափ բան չէ՝ արդեօք։

12 յուլիս. — Բոլորովին մերկ տըղայք ճամբաներուն մէջ կը խաղան, ու հողուն մէջ տապըլտըկելով՝ կազդուրել ու կարծրացնել կ'ուզեն մարմիննին, իրենց փափուկ մորթը պահպանելու համար արեգական կիզիչ ճառագայթներէն ու մեղաց խայթուածքէն։ Զրանցից մէջ լող տալով կը լուացուին գոմէշներու հետ խառն, որոց սեռ և գիշին ցուկը, եղջերք և փայլուն աչքերը միայն կը տեսնուին ջրէն դուրս ցցուած։

Խեղճ է իգգիբի վաճառանոցը. բայց կը տեսնուին լեզներէն եկած բազմաթիւ քուրդք, իրենց հօտերուն

արդիւնքը վաճառելու, և կարենոն հայթհայթելու, Հետերին խառն կը տեսնուին Ռուսիոյ, Պարսկաստանի ու թուրքիոյ մէջ ցրուած ամենայն ցեղից ներկայացուցիչք։ Սէյլանլիք, Ջալա, Շէլալիք, Ռադքի. յորոց հետաքննական խմբի մը լուսադրութիւնն և չափը կը ցաւ առնուլ պարոն Շանտր։

Երեկոյեան դէմ ուռն պրիստաւին տունը գնացիւք՝ ուր հրաւիրուած էինք։ Քանի մը գաւաթ ընտիր թէյ առնելէն ետքը, խմորեղէններով և քաղցրաճաշակ անուշներով, ասպնջականնիս ուզեց ցուցնել մեզ թէ եւրաթիշտ ալ է, և զարմացոյց։ Առանց աղաչել տալու՝ իր ջութակովը ու զարմանալի հանճարով մեզի սիրելի գաղղիական երգերը նուագեց։ Իմանալով թէ տան մէջ կը գտնուի երգիծնիկ (harmonium) մը, մէկէն կը նստիմ ու կը տիրապետեմ անոր։ Ժամանակը չուտով կ'անցնի այն գիշեր, և երաժշտութիւնը՝ որուն կը հետևի նաև պարախաղը, մեծ աղղեցութիւն կ'ընէ վրաս։

13 յուլիս. — Իգգիւրէն մեկնելու ատեննիս, զարմանքով կը տեսնենք որ կարաւանին հետ կը խառնուի հայ մը, չափարաց սպայ, որ կ'ուզէ ընկերանալ մեզ մինչ ի կողմ, և առաջնորդել մեզ, թէպէտեւ ամենեւին պէտք չունինք իրեն, և ոչ ալ հետն ունեցած երկու ձիաւորներով ածեցընել մեր ուղեկցաց թիւը։

Առաւօտեան ժամը վեցին ամէնք կը չարժին ճամբայ ենելու։ Նոյն պահուն խումբ խումբ գոմէշից և կովուց ախոռներէն գուրս կ'ելնեն և արածելու կ'երթան փոքրիկ հովուահօց առաջնորդութեամբ, և մեր տեսլենէն կը զայրագնին կատղելով։

Ճամբաներնուս վրայ են Ալի-Գամարլու, Եարճի, Չալուչի և Գուլուք գիւղորէք, չըջապատեալք ի հովանատուեր կաղամախեաց և ուռնեաց,

ի պտղատու ծառոց և ի գեղեցիկ թըթենեաց, որոց ամենուն վրայ դադարած են բազմաթիւ արագիլք։

Ամենառատ են որսականքն՝ յուլուպ, քարադը (pluvier), ճայ, ջրակոցար, արօս, արտոյտ, կաքաւ, և այլն. որոց համար գերազանց երկիր մ'է։ Տ. զօրավարը ամենագեղեցիկ արօս մը զարկաւ գետին ձգեց։

Գիթի գիւղին մէջ ծանրաչափը 1000 մետր բարձրութեան կը ցուցնէր, իսկ ջերմաչափը երեսունվեց աստիճան, առաւօտեան ժամը տասնըմէկին՝ պարտիզի մը մէջ ծառերու հովանոյն տակ, և փողոցը կամ ճամբուն վրայ՝ քառասունչորս աստիճան։

Քանի մը կաղամախեաց հովանոյն տակ կ'ուզենք քիչ մը հանգչելով՝ չունչ առնուլ և ազատիլ արեգական ճառագայթից սաստկութենէն. ծառանիս ալ մարելու համար, վայրի խնձորենույ մը վրայ կը թափինք, մերկացընելով վրայի պտուղներէն։

Նորէն ձի հեծնելով, կարաւանը Երատիայ կը մտնեայ, որոյ ափանց վրայ երամակը ուղտուց՝ բեռնաւորուած նաւթիւ՝ մաղձոտ տխրութեամբ կ'արածին երեւակայեալ խոտոյ մը վրայ։ Իգգիւրէն սկսեալ՝ նոր շինուած ճամբովը կտրեցիւք մեր դընացըր, և որ պիտի տանի մինչ ի սահմանադուխն թուրքաց, թէպէտեւ թղթատարի կայանք դեռ չինուած չեն։

Վերջապէս Գարադալի չափարաց կայանը կը հասնինք, և թէպէտ հոն կենալու միաք չունէինք, բայց կ'ուրջենք գիշերը անցընել այդ գրեթէ անրակելի կայանին մէջ։ Ո՛հ, որչափ նախամեծար է վրանի տակ բընակիլը, քան այդ որդնալից հիւղերուն մէջ։

ԼԶ.

Ստարաձոր Գարազայէի, աւերակք, գե-
րեզմանք. — Հանդիպումն կարաւանաց. —
Սալմալու քաղաք. — Ժամանումն ի կողմ :

Հանդէպ չափարաց տնակին կը
տարածուի ժայռուտ ու լաւայի միա-
կերպ ընթացք ունեցող քարուտ սա-
րահարթ մը, որ Չինչուտ չայի գե-
տաբերանէն կը ձգուի մինչև Գարա-
զայէէն ալ անդին :

Գրեթէ կղզեկի մը, կամ մանա-
ւանդ կղզիացեալ հրուանդանի մը վը-
րայ, մէկ կողմը ունելով գերասխ, և
ի միւսմէն՝ հիմայ ցամբած հեղեղատ
մը, կը տեսնուին նկարագեղ ու ժա-
մանակէն սեւցած՝ հին Գարազայէի
(Սեւաբերդ) աւերակք, զոր ոմանք
վրիպակաւ կը նոյնացընեն Տիգրա-
նակերտի հետ, որ Հայաստանի գըլ-
խաւոր մայրաքաղաքներէն մէկն էր :

Սեւացեալ լաւայից կոյտին մէջ, ա-
րոնցմով կառուցուած էր քաղաքն,
կը բարձրանայ կանգուն՝ բերդա-
վայրն, Հիանալի է տեսիլ այս գոռոզ
աւերակին, որոյ որմունք և աշտա-
րակք՝ կարծես թէ հիմայ ալ կ'ար-
համարհեն զժամանակ՝ իրենց լաւա-
ներովը և կարմրագոյն պորփուր քա-
րամբք, և այս մեծ չէնքին կառուց-
ման համար ի գործ դրուած աշխա-
տութեամբ և խնամօտ ջանքով, Բեր-
դէն անդին կառուցուած էր քաղա-
քին վերին մասը, ընդարձակ գերեզ-
մանատամբ, յորում խառն թաղուած
են Պարսիկք և Հայք. Երասխայ ա-
փանց վրայ ալ ստորին քաղաքը, և
կամուրջ մը գետոյն վրայ :

Բնական դիրքովն ալ ամենալաւ
ամրացած էր Գարազայէ. երկու կող-
մանէ պաշտպանուած ըլլալով ամենա-
խոր փոսերով. երրորդն ալ Երասխ
հետով. մնացած չորրորդն միայն քիչ

մը տկար կրնար սեպուիլ, նեղ կիրճ
մը, ուր պատեր ու աշտարակներ կա-
ռուցեր էին ամրացընելու համար :
Բնական բերդիս տեսիլը այնչափ ա-
ւելի հետաքննական է որ սեաւ լա-
ւան՝ երկայն և հորիզոնական սնեակ-
ներուն մէջ, բազալդեան սիւններու
պէս գործածուած է, բաժանմանց
համար : — Ընդարձակ գերզմանա-
տան յիշատակարանաց մէջ նշանաւոր
բազմանկիւնի մահարձան մը աղիւ-
սեայ ու պարսկային ոճով. տեսակ մը
գերեզմանական աշտարակ՝ որ ի Գա-
րազայիւն տեսածնիս կը յիշեցընէ :

Բերդին դիմաց, համանման բարձ-
րութեան վրայ կը տեսնուի քարայր
մը, ուր կ'ըսեն թէ ատենով բարե-
պաշտ ճգնաւոր մը կը բնակէր. և կը
կոչեն « Հարիւր քսան խաչի անա-
պատ », բազմաթիւ խաչեր փորա-
գրուած ըլլալուն՝ քարայրին դրանը
չորս կողմն եղող քարերուն վրայ,
Հիմայ ալ ի Հայոց շատ մեծարուած
տեղ մ'է, ուր կը յաճախեն յուխտ-
Քիչ մը անդին, ուրիշ բարձրաւան-
դակի մը վրայ՝ ժողովրդական զրոյց
կը ցուցընէ այն տեղը ուր Յովբե-
տեալ յաղթիւսի, կը խօսէր իրեն այ-
ցելութեան եկող բարեկամ՝ Թապա-
ւորաց հետ :

Գեղեցիկ արեմտից ծիրանեփայլ
լուսով, այս աւերակաց տեսիլը՝ այն
լուսութեան մէջ ուր քանի մը արտու-
տից երգէն ուրիշ ձայն չի լսուի,
անբացատրելի մեղամաղձութեամբ կը
լեցընէ մարդու սիրտը, Գոռոզ բեր-
դին աւերակաց վրայ նստած, ակ-
նարկ մը կը ձգեմ՝ դաշտին ընդար-
ձակութեան վրայ, զոր կը լուսաւորեն
արեգական վերջին ճառագայթք :
Կ'անհետանայ նա մէկէն Սասնաց
բարձր գագաթին ետեւ, որոյ ձիւները
յաջորդաբար կ'առնուն զարմանա-
հրաշ գոյներ՝ կարմիր, մանուշակ և
կանաչ, մինչև որ կատարեալ գիշերը
յանկարծ վրայ կը հասնի, և ամօթ-

խածն լուսնեակ իր երեսէն վար կ'առնու զքօղն թեթեւ, որով կը ծածկէր մեզնէ իր խորհրդալից և պարզունակ գեղը:

Իր պայծառութեամբ դարձեալ յառաջներ ընդ գծնդակ ճանապարհն որ կը սպասէ մեզ, անձրեւի հեղեղներէ ձեացած խոռոչներէ անցնելով, յորոց ի մուտս առատ ջրոյ ակունք կը նկատեմ, և որոյ տեսիլ յանչափս կը զուարթացնէ զիս: Ափսոս որ աղային ըլլալով, անկարելի է մեզ առնով ոգտուիլ, տասներհինգ աստիճանի բարեխառնութիւն ունի: Այս ճաթըռտուածքներուն մէջ բազմաթիւ քարայրք կան, ուր տեղացի ֆուրքք կը բնակին ի ձմերան:

Կը հանդիպինք հոս, Էրասխայ ճամբուն վրայ՝ բազմութիւն կարաւանաց իչոց և եզանց, որ կողբէն աղ բառնալով կը փոխադրեն յիգդիր և ի նոր Պայազիս: Կարաւանապետն են Ռադքի և Զ'ելալի ֆուրքք: Որոց հետ խառնուած կը գտնենք Սարդար-բուլաքի մեր ծանօթներէն քանի մը անձինք, որ կու գան բարեւ զմեզ շէնքով շնորհքով ու վրանիս տեղեկութիւն հարցընել: Վասն զի կը վախեն եղբր թէ Արկուռիէն ասդին ճամբաներն խիստ դժուարագնացք ըլլան ինծի համար, և մեծ գոհութիւն կը յայտնեն իմանալով թէ ամենուրեք յաջողած ենք: Զգեստնին և հանգերձք բոլորովին տարբեր են քան ինչ որ կը գործածեն ի տան: այլ ճամբորդի ձեով են, որ է ըսել՝ իրենց ամենէն ազնիւ համարուած զգեստներովը, և ընտրելագոյն կազմածիւ զինուոց: Այս վերջիններս են՝ բաց ի քանչալէ մը, մեծ սուր մը և փոքրիկ փայտեայ վահան՝ կաշիով ծածկուած աւ գամերով հաստառուած, որ 0 մ. 30 տրամագծէն աւելի չունի, և որոյ հարուածներէն պաշտպանելու կը ծառայէ: Խնդիրքիս պիջանելով՝ իրենցմէ երկու հոգի

յանձնառու կ'ըլլան կռուիլ, սրոյ խաղին հետ՝ գաւազանինը գործածելով, որ ֆրդին ձեռք ահաւորագոյն գէնքերէն է: Մէկէն իրարու վրայ կ'իյնան. հարուածները կարկտի պէս իրարու վրայ կը թափին երկու կողմանէ, ու վահանիկովը անոնցմէ ինքզինքնին պաշտպանելով: Զարմանքով ներկայ կ'ըլլանք այս յարձակման, յորում հիացման արժանաւոր է կռուողաց ոյժն, ճարտարութիւն և ճապով արագաշարժութիւն:

Զափարաց բնակութիւնն դառնալով՝ ուր կ'եթդդէինք իրաւամբք ձեռք ձգուած ճաշ մը գտնել, որոյ գաղափարն իսկ զմեզ կը զուարթացընէր, մանաւանդ որ զօրապետին որսացած արօսն անոր մէջ պիտի գտնուէր, ցաւօք սրտի գտանք զամէնք, նոյն իսկ մեր խոհարարն, խորունկ քնոյ մէջ ընկզմած: Հարկ եղաւ քրպաձով արթնցընել զԳէորգ, որ անհոգութեամբ սկսաւ պատրաստել մեր ճաշը: Բայց այսպիսի զէպքերու մէջ յաճախակի հանդիպեցաւ և մեզ, որ եղած ձախորդութիւնը և կարգէ դուրս յղծածութիւննիս՝ ու տեղու ախորժակիս ալ տարաւ. ու քուն եղանք առանց բան մը առնլու, յիսուն հազարամետր ձիւ վրայ ճամբորդութիւն ընելէն ետքը: Ահաւսիկ ինչպէս անցուցինք այն գիշերը:

Սակայն գիշերը՝ դժբաղդաբար փոխանակ հանգստեամբ կազդուրելու և զօրացընելու զիս, աներեւոյթ մթեղաց անթիւ խումբ՝ օրը լմնցաւ չի լմնցաւ՝ սկսան իրենց գործին, իսկ Գէորգ՝ օրուան մէջ արդէն քունն առած ըլլալուն, դուրսը պարզ երկնից գեղեցկութիւնը և հաճոյքն վայելելով՝ սրնգովը բոլորովին անծանօթ մեղեդիներ կը լսեցընէր:

14 յուլիս. — Կանուխ արշալուստոյն կ'ընեմ նկատել արեւուն ծաղման տեսարանը, որ այնչափ գեղեցիկ է յարեւելս: Ոչ նուազ հաճոյական է

և տեսիլը. աւերակք զարմանագործ
Գարագալէի կ'ամբառնան իրենց յան-
գուգն ստուերական ծրագիրը. մինչ
անդին ի խորս տեսարանին՝ հսկայա-
կան ձոյն Մոսսեաց՝ կամաց կամաց կը
փարատէ ու կը պարզուի վարդապոյն
գոլորշեաց փառաւորութենէն, թիթե-
նն օդք. երկինք դեռ ևս տոգոյն կա-
պոյտ, բայց այնչափ ջինջ և մաքուր,
որ կը փութամ մէկէն ճամբայ ելնել,
որպէս զի կարենամ ժամ մը աւելի
վայելել թոյ քաղցր զովութիւնը, որ
աւանդ, խիստ սակաւատե է:

Ժամը հինգին՝ առանց սրտի ցաւ
զգալու, հրաժեշտի ողջոյնս կուտամ
Գարագալէի չափարաց և իրենց խեղճ
ու անարգ որջին, որ ամենէն աւելի
տխուր յիշատակներէս մէկն է, ու կա-
րուանը կը սկսի յառաջել հիւսի-
սային արեւմտեան ուղղութեամբ. դեռ
չաւարտած քարայտակ ուղիէ մը,
որ կը կտրէ քարակարկառ բլուր մը:
Երասխայ ափանց վրայ՝ ի ծայր
ընդարձակածաւալ դաշտին ուր կը

բարձրանայ Գարագալէ, կը տեսնուի
գեղեցկապէս՝ աստիճանեալ և բոլորչի՝
հին քաղաքն Սուրմալու. Բոյոր դաշտը
լի է ոչ այնչափ հետաքննական աւերակ-
ներով, բայց ցուցընելով միանգամայն
թէ ժամանակաւ բազմամարդ բնա-
կութեան տեղ եղած պիտի ըլլայ:

Հազար հարիւր տասն մետր բարձ-
րանալէն յետոյ, կը սկսի ամենարագ
վայրէջքն ի կողք. կարմիր ու կապ-
տագոյն կրախառն կաւային՝ կարգէ
գուրս սահուն հողոյ մը վրայ որ կ'եր-
թայ կը խառնուի Զինչավաշայի աղի
ու տղմուտ ջրոցը հետ: Բայց վեր-
ջապէս յարգարուն ճամբայ մը կ'ա-
ռաջնորդէ կը տանի զմեզ մինչ ի կողք,
և յարգանք կ'ողջունեմ մեծարանաց
արժանի աղի լեռը: Բայց հոն ալ պի-
տի չկարենանք բնակութեան վրաննիւ
կանգնել, զի հանքին վերատեսուչը կը
պնդէ որ իւր տունն իլնենք: Ս'աքուր
և բանուկ օդ ունեցող սենեակ մը կը
ցուցընէ, ուր կը ձգուին ու պատրաս-
տուին մեր անկողինք:

(Շարայարեի)

ՀԱՆԴԵՍ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԽԱՂԱՄՈԼ

(Տես յ'էջ 511)

ՏԵՍԻՆ ԽՆՆԵՐՈՐԻ

Հրանդ և Սեպուհ

Հրանդ. — Ո՛ր... (դողդողալով
կ'իյնայ արոտի մը վրայ հանգչեալ) ...
ինչ էր լսածս... ինչ տեսածս... երանդ
է... աչքերս բան չեն տեսներ... Ժնկուր-
ներս դիտ վեր չեն բռներ... (կը մնայ կէս
մարած քրտռեալ մէջ):

Սեպուհ. — Սմբատ... սիրելի Սմբ-
ատ... անմեղ Սմբատ (կականաձայն կու
լայ՝ սեղանի մը վրայ խոնարհած):

(Քանի մի մակերկրորդ լստարիւն եւ լաց)

Հրանդ. — (Ոտք էլլելով) Սմբատս
քո՞ղ կը դատապարտուի... ա՛հ, չէ՛. ան-
հարին բան է... մեծ գաւ մը ծածկուած
է... ո՛, ինչպէս, ինչպէս իմանամ...
Աստուած արդար, օգնէ ինձի... Սյա ե-
րիտասարդը չեմ՝ ճանշար մ'լ է, բայց քիչ
տալ ինքն՝ ըստ որ Սմբատի բարեկամն
եմ՝ ուրախացաւ՝ երբ յայտնեցի որ Հրանդի
մահուան ծանուցագիրն ստաւ է հիմա ալ կու
լայ անմխիթար Սմբատի բռնութեան վրայ,
Սմբատի անմեղութիւնը կ'երգուրնար. ու-
րեմն Սմբատի մտերիմ և ճշմարիտ բարե-